

metési ceremóniáról, az azt követő tisztító szertartásokról tér át a szerző a teológia már a helléneknél felmerülő néhány olyan érdekes kérdésére, mint a világ keletkezése, az istenképzet eredete és fejlődése, valamint az isteni akarat és az emberi lélek felelőssége.

Végül a könyv részletes bibliográfiával segíti a további tájékozódást, hiszen Hegyi Dolores rövid, áttekintő bevezetése a görög vallástörténetbe elsősorban az érdeklődés felkeltését célozza. A tudományosság sem hiányzik természetesen, a vallási alapfogalmakat és jelenségeket pontosan, ám rendkívüli változatosságuknak és sokszínűségüknek megfelelően tárja fel a szerző az olvasó előtt. Mindenkinek, aki élvezettel merül el a mítoszok világában, kiváló olvasmány lehet ez a könyv, s még ha nem is vallástörténész, megtudhatja, hogyan hatotta át a görögök mindennapjait a vallási hagyomány.

SZALAI ZSOLT

(*Osiris Kiadó, Bp., 2002. 184 o. 1980 Ft*)

Jared Diamond:
A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása

Mind a mai napig megemészthetetlen emberek sokasága számára, hogy – bebizonyítva állati eredetünket –

Darwin leemelte fajunkat a piederstárlról. Most pedig jön egy amerikai biológus, bizonyos Jared Diamond, és *A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása* című könyvében egyenesen csimpánznak titulál bennünket.

Azért ne ijedjünk meg, Diamond – annyi más szerzővel ellentétben – még véletlenül sem óhajtja „elbiologizálni” az embert, s a szándékát már a könyv első mondatában világossá teszi: „Nyilvánvaló, hogy az ember különbözik valamennyi állattól.” Evolúciónkat végigtekintve Diamond meg is nevezi azt a pillanatot, amikor kiemelkedtünk az állati sorból: ez a nyelv kialakulása volt néhány tízezer évvel ezelőtt. Vagyis a nyelv egyedülállóan emberi világában lakozunk, ám bennünk mégis visszavonhatatlanul ott lakozik az állat. Diamond könyvének központi tézise, hogy sajátosan emberinek tartott viselkedésformáink legtöbbje – a művészettől a természetpusztításig – korántsem előzmény nélküli az állatvilágban, azaz sokkal jobban hasonlítunk a többi emlősre, mint azt gondolnánk. És bár rendszertanilag még legközelebbi rokonainktól, a két csimpánzfajtól is határozottan elkülönítjük magunkat (magunkat a *Homo*, míg őket a *Pan* nemzetségbe soroljuk), mindez alighanem csupán annak köszönhető, hogy az élőlények osztályozását a mi fajunk végezte. Egy kevésbé elfoglalt szemlélő (mondjuk egy marslakó) valószínűleg egy

nemzettségbe sorolná a három csimpánzt.

A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása egy olvasmányos stílusban, ám szigorú tudományos alapossággal megírt, rendhagyó portré az emberről. Túlzás nélkül állíthatjuk: zseniális könyv. (Ezt bizonyítja az is, hogy számos rangos díjat nyert el, és tucatnyi nyelvre lefordították.) Diamond evolúciós perspektívából vizsgálódva sokféle szempontból veszi górcső alá fajunkat. Olyan kérdéseket vet fel, és ad rájuk figyelemre méltó válaszokat, amelyek alighanem mindannyiunkat izgatnak. Hogyan választunk magunknak párt és szexpartnert? Miért vagyunk hajlamosak házastársunk megcsalására? Miért kell megöregednünk és meghalunk? Miért pusztítjuk saját szervezetünket cigarettázással, alkohollal és kábítószerekkel? Élnek-e még hozzánk hasonlóan intelligens lények a Világegyetemben? Miért veszélyztetjük immár fajunk pusztalétét is bolygónk tönkretételével?

Ez utóbbi kérdésnek különösen nagy figyelmet szentel a szerző. A napjaink globális ökológiai válságáról szóló párbeszéd során a problémákat egyesek gyakran olyasfajta érveléssel söpri le az asztalról, hogy „kár aggódni, hiszen a múltban is mindig kitaláltunk valamit a gondjainkra, és lám, fajunk még mindig él és virul”. Diamond könyvének egyik legizgalmasabb fejezete világosan bizonyítja, hogy ez az érv leg-

feljebb az emberiség egészét tekintve állja meg a helyét. Ellenben számos olyan múltbeli társadalmat ismerünk, amelyek bukása részben vagy egészben a saját maguk által okozott környezetpusztításra vezethető vissza. A szerző abban a reményben tárgyalja ezeket a történeteket, hogy segítségükkel rácsafolhatunk Aldous Huxley híres mondására, mely szerint: „A történelem legfőbb tanulsága, hogy az emberek szinte semmit sem tanulnak a történelemből.”

TAKÁCS-SÁNTA ANDRÁS

(Týpotex Kiadó, Bp., 2002. 3800 Ft)

Sodródó emberiség
(*Tanulmányok Várkonyi Nándor Az ötödik ember című művéről*)

A rendszerváltozás után sokan remélték, hogy az íróasztalfiókokból jelentős művek kerülnek elő. Érdekes módon azonban ilyenekkel csak halottak szolgáltak, mindenekelőtt Hamvas Béla és Várkonyi Nándor, és ők is inkább a művelődésbölcsület területén. Ezen a téren alkotta a Pécsert könyvtárosként tevékenykedő Várkonyi is fő műveit, melyek közül életében csak a *Szíriat oszlopai* jelent meg (először 1942-ben). Az *Elvesztett Paradicsomot*, a *Várázstudományt* és *Az ötödik embert* csak a ki-